

Stručni rad

UDK 061.12-05:347.96Bayer, V.

Davor Krapac¹
Vladimir Ljubanović²

ŽIVOT I RAD AKADEMIKA VLADIMIRA BAYERA

Akademik Vladimir Bayer, učenik gimnazije u Osijeku, redoviti profesor na katedri Kazneni postupak Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i redoviti član JAZU-a, od 1986. jedan je od najistaknutijih i najcjenjenijih hrvatskih pravnika. Autor je brojnih znanstvenih i stručnih radova iz procesnog i materijalnog kaznenog prava, povijesti kaznenog prava, penologije i pravne nastave. Znan dio njegova znanstvenog djela ugrađen je u zakonske propise. Zastupa ideje pravopolitički liberalno usmjerene teorije kaznenog prava i suglasno tome zalaže se za postavljanje preciznih i čvrstih granica represivnih ovlasti državnih tijela. Zajedno s profesorom Bogdanom Zlatarićem utemeljitelj je uglednog Poslijediplomskog studija iz kaznenopravnih znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Ključne riječi: pravo, kazneno procesno pravo, materijalno kazneno pravo, materijalna istina, pravni lijek

I. Uvod

Odmah treba reći: veliko nam je zadovoljstvo izlagati o našem velikom i zaslužnom učitelju, ali i mentoru, akademiku Vladimiru Bayeru, koji je ostavio dubok trag u znanju i duhu svih nas koji smo bili njegovi studenti.

Da bi se njegov rad i život detaljno prikazao i odgovarajuće ocijenio, potrebna je cijela monografija o njemu, osobito s obzirom na bogatstvo u njegovim djelima obrađenih pravnih problema i iznesenih rješenja. Preostaje nam, stoga, sve to sažeti na ono po čemu je Bayer u svoje vrijeme dobivao najviše priznanja i po čemu je njegovo ime i danas poznato u znanstvenom svijetu.

1 Prof. dr. sc. Davor Krapac, Pravni fakultet u Zagrebu, Trg maršala Tita 14/I, Zagreb

2 Dr. sc. Vladimir Ljubanović, prof. emer., Šetalište kardinala F. Šepera 8D, Osijek

15
HAZU
1861 – 2011

HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI
ZAVOD ZA ZNANSTVENI I UMJETNIČKI RAD U OSIJEKU I
PRAVNI FAKULTET OSIJEK

SVEČANA AKADEMIJA
posvećena osobi i djelu akademika
VLADIMIRA BAYERA

Osijek, 1. lipnja 2011.

*Plakat za svečanu akademiju posvećenu akademiku Vladimiru Bayeru.
Dizajn: Pavle Hegeduš*

Prof. dr. sc. Vladimir Ljubanović, professor emeritus

II. Osnovni biografski podaci

Rođen 1912. u Bugojnu, Bayer je završio gimnaziju u Osijeku (1930.), a zatim diplomirao i doktorirao na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (1935.). Godine 1937. diplomirao je kao redoviti slušatelj na Kriminološkom institutu Pariškog sveučilišta. Nakon povratka u domovinu odvjetnički je i sudački vježbenik, a potom docent (od 1940.), izvanredni profesor (od 1945.) i redoviti profesor (od 1951.) na katedri Kazneni postupak Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Izvanredni je član JAZU-a od 1977., a redoviti od 1986. Umro je u Zagrebu 1990.

III. Znanstveno-misaoni svijet u kojem se kao mladi pravnik formirao

Kako bi se potpuno razumio Bayerov znanstveni lik i njegov bogati rad iz teorije kaznenog prava u širem smislu riječi, treba se barem osvrnuti na širi znanstveno-misaoni svijet u kojem se kao mladi pravnik formirao. To je svijet velikih teoretičara prirodno-pravne škole: Grotiusa i njegove teorije o prirodnim pravima čovjeka kao vječitim i nepromjenjivim zahtjevima razuma i prirode; Montesquieua i njegovih ideja o načinu na koji se mogu zaštititi prirodna prava čovjeka od samovolja vlada; Beccarie i njegovih shvaćanja da „svaki čin autoriteta čovjeka

*Pozdravni govor predsjednika HAZU akademika Zvonka Kusića
na svečanoj akademiji*

napram čovjeku, koji ne proizlazi iz apsolutne potrebe, jest tiranski“. U olovnim vremenima drugog svjetskog rata te u kasnijim vremenima čija društvena atmosfera nije bila poželjna za pravna gledišta izvan granica priznate državne ideologije, Bayer nikada nije napuštao izložene postulate pravnopolitički liberalno usmjerene teorije kaznenog prava. Riječ je o postulatima koji traže jačanje pravne sigurnosti građana i postavljanje čvrstih okvira djelovanja represivnog sustava državnih tijela. To mu je pribavilo ugled jednog od najistaknutijih i najcjenjenijih hrvatskih pravnika, znanstvenika koji je u svojim promišljanjima teških i složenih problema kaznenog prava znao i umio, možda bolje nego ikoji njegov suvremenik, rješavati te probleme u skladu sa zahtjevom da se u kaznenom postupku ostvari potrebna ravnoteža između zahtjeva za djelotvornošću javnog kažnjavanja i zahtjeva za zaštitom osnovnih prava i prava obrane građana.

IV. Najvažnija djela iz procesnog i materijalnog kaznenog prava

U neprekidnom nizu znanstvenih i stručnih radova našeg Bayera, iz teorije kaznenog procesnog prava i materijalnog kaznenog prava izdvaja se, kao kapitalno, njegovo “Jugoslavensko krivično procesno pravo” (knjiga prva: “Uvod u teoriju krivičnog procesnog prava” s ukupno devet izdanja od 1960. do 1991. te knjiga druga: “Pravo o činjenicama i njihovom utvrđivanju u krivičnom postupku” s ukupno pet izdanja od 1972. do 1989.). Navedene su knjige, a osobito druga, imale dvostruki zadatak: poslužiti studentima pravnih fakulteta kao udžbenik, a

pravosudnoj praksi biti uporište i izvorište rješenja. Taj je težak zadatak Bayer riješio na način koji ga u našim očima, očima njegovih učenika, čini teško dostižnim uzorom kako se lakoćom i jasnoćom izlaganja te čistoćom stila i jezika mogu izložiti i najsloženiji pravni problemi te tako udovoljiti studentu koji se tek uvodi u kaznenu procesnu građu, ali i iskusnom pravniku koji u svojoj praksi rješava komplicirane slučajeve. Među brojnim i teškim pitanjima o kojima on raspravlja u navedenom djelu, posebno možemo istaknuti njegovu teoriju o tzv. traženju materijalne istine. Za razliku od autora koji su pod pojmom materijalne istine, pod utjecajem filozofijskih teorija istine poznatih kao tzv. korespondencijska (adekvacijska) teorija istine, razumijevali suglasnost u postupku utvrđenih činjenica sa stvarnošću, Bayer je tom pojmu prvi dao smisao metode utvrđivanja istine, metode koju postavlja zakonodavac na način da odbacuje forme (oblike) postupanja koje bi se iz nekog razloga nametale, ali bi ugrozile saznanje istine. Bayer čitatelja iscrpno obavještava i o rješenjima stranog prava (njemačkog, francuskog, engleskog, talijanskog, sovjetskog) te nakon smislenih i jasnih analiza ukazuje na ono što bi valjalo usvojiti i kod nas.

Proučavanje stranog prava došlo je do izražaja već u prvoj Bayerovoj znanstvenoj monografiji „Problem sudjelovanja nepravnik u suvremenom kaznenom sudovanju“ objavljenoj u Zagrebu 1940. U njoj on raspravlja o postanku engleske i francuske porote, o sustavu porotničkog i prisjedničkog suda i razlikama između tih sustava, kao i o tome kako bi *de lege ferenda* trebalo riješiti pitanje sudjelovanja građana u našem kaznenom sudovanju.

Značajan doprinos teoriji pravnih lijekova u kaznenom postupku Bayer je dao svojom monografijom „Problematika pravnih lijekova protiv prvostepenih krivičnih presuda u kontekstu suvremene reforme krivičnog procesnog prava“ koja je, kao rad JAZU-a, objavljena 1982.

Godine 1962. i 1963., za vrijeme boravka u Kairu, gdje je predavao na doktorskom sveučilišnom studiju, Vladimir je Bayer na francuskom jeziku napisao dvije monografije s područja materijalnog kaznenog prava. U prvoj se bavi nehatnim kaznenim djelima, a u drugoj, iznimno vrijednoj i danas, raspravlja o gospodarskim kaznenim djelima. U potonje navedenoj monografiji zadivljuje komparativna metoda kojom se Bayer služi: on prikazuje pravne sustave promatranih kapitalističkih i socijalističkih zemalja, izlaže o uzrocima njihova nastanka te iznosi gledišta doktrine i judikature.

Znatan dio znanstvene misli i djela Vladimira Bayera ugrađen je u zakonske propise, osobito u Zakon o krivičnom postupku iz 1976., a najviše u odredbe hrvatskog Zakona o kaznenom postupku iz 1997., čiji je glavni autor Bayerov učenik i sljedbenik aksioma njegove znanosti, profesor, a sada i sudac Ustavnog suda Republike Hrvatske, ujedno i koautor ovoga članka, Davor Krapac.

Uzvanici na svečanoj akademiji

V. Djela iz povijesti kaznenog prava

Visoka je znanstvena priznanja naš akademik stekao i zbog svojih pravno-povijesnih radova. U taj ciklus ubraja se knjiga „Kazneno postupovno pravo, Prva knjiga, Povijesni razvoj“, napisana i objavljena u Zagrebu 1943., na početku Bayerove sveučilišne karijere. On u toj knjizi istražuje sustave kaznenog postupka kroz povijest – od rimskog i kanonskog postupka te potom njemačkog inkvizitornog kaznenog postupka XVII. stoljeća sve do francuskog, austrijskog i njemačkog mješovitog kaznenog postupka XIX. stoljeća koji su poslužili kao model za uređenje suvremenog kaznenog postupka mješovitog tipa većine zemalja kontinentalne Europe. Izvan pravno-povijesnih okvira, u djelu o kojem je riječ, Bayer detaljno izlaže i o, u to vrijeme važećem, engleskom kaznenom postupku, kao i o osnovnim načelima tadašnjeg kaznenog postupka. Navedena je knjiga ponovno postala dostupna javnosti tiskanjem novoga izdanja 1995., koje je priredio profesor Davor Krapac, uz izostavljanje poglavlja o engleskom kaznenom postupku zbog njegovih značajnih promjena nakon 1943. te dijela teksta koji se odnosi na načela kaznenog postupka, budući da o načelima Bayer raspravlja u već spomenutom i u međuvremenu napisanom i objavljenom svom udžbeniku. Umjesto izostavljenog, u knjigu je uvršten izvrstan Bayerov povijesni rad o utjecaju zakona Francuske revolucije na razvitak kaznenog procesnog prava europskih kontinentalnih država, preuzet, uz suglasnost nakladnika (JAZU i Globus),

iz edicije „Francuska revolucija – ljudska prava i politička demokracija nakon dvjesto godina“, urednik akademik Eugen Pusić, Zagreb, god. 1989.

Iz ciklusa je povijesnih radova i monografija „Prestanak prava azila u Hrvatskoj“, objavljena u Zagrebu 1957. te izvrsno ocijenjena i u stranoj periodici. U navedenom radu Bayer detaljno obrađuje crkveno pravo azila koje je u nekim europskim zemljama postojalo stoljećima, pa i u kontinentalnoj Hrvatskoj do druge polovine XVIII. stoljeća.

Na povijest kaznenog prava odnosi se i široj nepravničkoj javnosti poznat „Ugovor s đavlom (Procesi protiv čarobnjaka u Evropi a napose u Hrvatskoj)“ (1. izd. 1953., 2. izd. 1968. i 3. izd. 1982.). Ta knjiga, kako naglašava profesor Krapac, uvrštava Bayera „u sam vrh svjetske literature o zločinu čarobnjaštva“. Taj se zločin stoljećima u Europi smatrao jednim od najtežih zločina (tzv. *delicta atrocissima*). Kazneni progoni vještica i čarobnjaka „zbog prisustovanja vražjem sastanku“ počeli su u Njemačkoj u XV. stoljeću te su se u Europi pretvorili, kako Bayer iznosi „u pravu epidemiju kolektivnog ludila“ u zadnjoj trećini XVI. stoljeća, kroz cijelo XVII. stoljeće te do sredine XVIII. stoljeća. Bayer se posebno bavi postupkom „dokazivanja“ toga zločina – „sklapanja ugovora s vragom“. Prema tadašnjim pravilima inkvizitornog kaznenog postupka, na temelju indicija nije se mogla donijeti osuđujuća presuda, ali su za zločin čarobnjaštva „laki indiciji“ („laka sumnja“) bili dostatni da se okrivljenik (najčešće okrivljenica) podvrgne torturi, užasnom mučenju s ciljem dobivanja priznanja i na temelju priznanja izricanja osuđujuće presude. Ako je okrivljenik izdržao torturu, a nije priznao, tortura je ponavljana jer se smatralo da mu je vrag pomogao izdržati. Na taj su način, navodi Bayer, „tisuće i tisuće nevinih žrtava pod najstrašnijim mukama priznale upravo fantastične stvari o vezama s vragom, na osnovu čega su podvrgnute najstrašnjoj smrti, spaljivanjem na lomači, ako već nisu na samoj torturi umrle“. Učestale procese protiv vještica i čarobnjaka u tom razdoblju Bayer pripisuje „kolektivnoj psihozi najcrnijeg praznovjerja“, ali i „težnjama za očuvanjem vlasti tadašnjih vlastodržaca“. Jak dojam izaziva bogati korpus građe na temelju koje je Bayer pisao tu opširnu knjigu (802 str.) – to su brojni dokumenti koji sadrže papinske propise i druga relevantna književnost onoga vremena, ali i brojni spisi crkvene inkvizicije i svjetovnih sudova u svijetu i kod nas.

Posebno je vrijedna Bayerova životna poruka povodom izdavanja knjige „Ugovor s đavlom“. Ona glasi: „Prestankom progona vještica čovjek se nije oslobodio onoga što je činilo suštinu te pojave: slijepe, nekritične vjere u određene dogme koje opredjeljuju određeni nazor na svijet, istovremeno popraćene krajnjom mržnjom i bešćutnosti prema svima onima koji ne dijele isto mišljenje. Ako se danas neki ljudi ironično smiješe kada netko spomene progon vještica (...) to je samo znak da ti ljudi ne shvaćaju krajnju tragičnost te pojave i da uopće nisu

svjesni da njihovo vlastito vrijeme trpi od pojava koje su identične s tom pojavom“, tj. progonom vještica.

VI. Pedagoško djelovanje

Posebnost našeg Bayera određuje i njegova djelatnost sveučilišnog nastavnika kojoj je posvećivao gotovo jednaku pažnju kao i znanstvenom radu. O tome svjedoči ne samo njegov nastavnički rad sa studentima zagrebačkog Pravnog fakulteta nego i brojna predavanja na sveučilištima bivše Jugoslavije i izvan nje te niz predavanja na, u njegovo vrijeme popularnim, tribinama tzv. narodnih ili radničkih sveučilišta. Svjedoče tome i radovi profesora Bayera o pravnoj nastavi (pri čemu čak dvanaest radova s područja poslijediplomske nastave), kao i radovi o povijesti nastave prava u Hrvatskoj (rad „Političko-kameralni studij u Hrvatskoj u XVIII. stoljeću“ objavljen u Zborniku Pravnog fakulteta u Zagrebu te rad „Osnivanje Pravnog fakulteta u Zagrebu (god. 1776.) i njegovo definitivno uređenje (god. 1777.)“, također objavljen u navedenom zborniku).

Bayer je zajedno s profesorom Zlatarićem utemeljitelj Poslijediplomskog studija iz kaznenopravnih znanosti Pravnog fakulteta u Zagrebu. Taj je studij postao, ali i ostao, najugledniji takav studij na prostorima bivše Jugoslavije, ali i šire, za što velike zasluge pripadaju upravo Bayeru, dugogodišnjem voditelju i nastavniku toga studija.

VII. Zaključak

Zaključno smijemo reći: otvoren progresu u ljudske misli i kaznenopravne znanosti, oboružan oštrinom uma i širinom pogleda, Vladimir je Bayer izvanredan primjer humanista koji je svoju golemu intelektualnu snagu stavio u službu čovjeka i njegove zaštite. Zaokupljen činjenicom da je uređenje kaznenog postupka uvjetovano i odnosom države prema osobnim pravima njenih građana, zalaže se za određivanje preciznih i jasnih granica ovlasti tijela kaznenog postupka kako bi se onemogućilo njihovo nezakonito i samovoljno postupanje. Svojim je postavkama Bayer postavio duhovno izvorište s kojeg će se još dugo napajati svi koji poznaju i slijede njegovo učenje baveći se teorijom i praksom kaznenog prava. To je osobito važno i aktualno danas, u vrijeme u kojemu su hrvatsko zakonodavstvo i praksa kaznenog procesnog prava ušli u korjenite reforme tradicionalnog modela kaznenog postupka. Te reforme otvaraju brojna pitanja i dvojbe, kako za one koji te reforme pokreću, tako i za one koji ih trebaju ostvarivati.

Summary

Davor Krapac
Vladimir Ljubanović
LIFE AND WORK OF ACADEMICIAN VLADIMIR BAYER

The academician Vladimir Bayer, who attended secondary-school in Osijek and has been professor at the Chair of Criminal Procedural Law at the Faculty of Law in Zagreb, University of Zagreb has also been a regular member of JAZU since 1986. He is one of the most significant and highly regarded Croatian jurists, the author of a number of scientific, expert papers in the field of procedural and material criminal law, history of criminal law, penology and law teaching. His scientific work makes a considerable integral part of legal regulations. He stands for the criminal law theory of legal-political liberal orientation and accordingly for setting precise and firm boundaries to repressive powers of the authorities. He established together with professor Bogdan Zlatarić the renowned postgraduate studies in criminal law science at the Faculty of Law in Zagreb.

Key words: law, criminal procedural law, material criminal law, material truth, legal remedy